

Srušena ljepota

Likovna kritičarka Jutarnjeg lista otišla je na Baniju dva dana nakon velikog potresa da bi utvrdila u kakvom je stanju veliki broj zaštićenih kulturnih dobara na tom području

Apokaliptični prizor župne crkve sv. Nikole i Vida u Žažini. Ostao je samo luster koji se ljulja usred ruševina

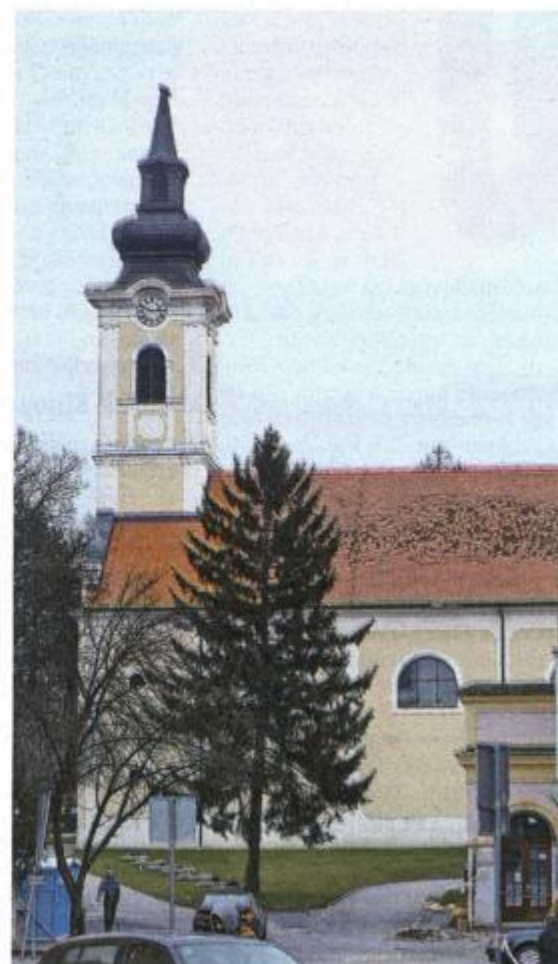
Nema kulturnog objekta koji nije stradao. Neki, istina, manje, ali mnogi

NEPOPRAVLJIVO I ZAUVIJEK

"I Sisak, i Petrinja, i Glina, njihove stare jezgre zaštićene su povijesno-kulturne cjeline. Šteta je neizmjerana. Imamo kulturnu baštinu koja je upisana u registar kulturnih dobara Republike Hrvatske i onu koja ima značaj na lokalnoj razini. Koliko imamo informacije s terena, desetak je crkava potpuno uništeno, kao i veliki dio inventara koji se u njima nalazio"

Glezbena škola Frana Lhotke podignuta je 1880. Prvo je bila sinagoga sisačke židovske općine

Crkva svetog Lovre jedna je od rijetkih koja nema oštećenja konstrukcije

PIŠE: PATRICIA KIŠ TERBOVC

Na glavnom petrinjskom trgu ukrasi postavljeni za Božić još su tamo. U parku je, govore nam sugovornici, za božićno uređenje tema bila petrinjska bajka. Uokolo su mnoge kuće srušene sa zemljom. Na glavnoj gradskoj crkvi svetog Lovre sat je na dan najvećeg potresa stao točno u 12.19. I dalje pokazuje to vrijeme. Pada kiša, četvrtak je ujutro.

Na desnoj strani trga omanja je kuća gotovo ružičaste boje u kojoj je već desetljećima smještena galerija nazvana po poznatom Petrinjcu, umjetniku Krsti Hegedušiću. Slikar Zvonimir Martinović dva je desetljeća bio na čelu ove galerije. U penzi je, no i dalje je u njezinu savjetu. Razgovaramo prvo o njegovim bližnjima, srećom, kuća im je ostala cijela, imaju krov nad glavom, no unuci se i dalje boje spavati noću doma, spavaju u autu. Trebat će puno vremena da se svi u ovom gradu oporave.

Nakon što se, na dan najvećeg potresa koji je iznosio 6, 2 stupnja, i uvjerio da je sve u redu s njemu najbližima, otišao je drugima pomoći te do galerije da vidi je li sve u redu. Brine za kulturnu baštinu svojeg kraja. Imao je što za vidjeti: urušio

se čitav zadnji zid galerije i dio se umjetnina našao na cesti, na otvorenom. Među hrpom cigli izvirivali su Hegedušićevi motivi iz umjetnikova zavičaja.

"Umjetnine smo, srećom, već i ranije premjestili u dom preko puta ceste, u potkrovlje jer smo se ovdje bojali za njih radi vlage pa je u galeriji bilo dvadesetak, tridesetak djela s aktualne izložbe. Radi korone, ove godine smo imali u pravilu virtualne izložbe. Kako trenutačno galerija nema voditelja, ja sam pomagao", govori Martinović.

I tako su, zahvaljujući Martinovićevoj inicijativi, spašene vrijedne umjetnine s potpisom Krste Hegedušića, Alberta Kinerta i mnogih drugih umjetnika: "Umjetnička su djela bila u ruševinama. Prolazili su policajci, rekao sam im: dečki, ja sam tu radio, odavde sam, da ne bi nešto krivo pomislili. Zatražio sam pomoć. I taman su prolazili neki dečki, pitali su što treba. Rekli su da su iz Zagreba, mislim da su navijačke skupine. Kad sam im rekao o čemu je riječ, odmah su uskočili u ruševine. Jedan je od njih iz ruševina vadio te umjetnine, drugi su ih unosili u galeriju. Zahvalio sam im, rekao kako mi je žao da ih u tom trenutku nemam čime ponuditi. Odgovorili su da im ništa ne treba, da samo kažem ako će još biti potrebna pomoć. Tu noć je pala kiša i dobro da umjetnine nisu ostale vani", govori. Gledamo krov galerije koji se opasno naginje, "ako ne daj bože dođe četvorka ili jači potres, past će. Postali smo svi stručnjaci za potrese", govori.

Od umjetnina koje su spasili, u unutrašnjosti galerije u kojoj nedostaje golemi dio zida, a žbuka je po podu, gledamo umjetnine koje su unosili, među njima su Hegedušićevo Proljeće, Portret Krste Hegedušića Alberta Kinerta, djela Antona Cetine koji je bio Hegedušićev dak, a galeriji je poklonio osamdesetak slika. Zajedno razmještamo umjetnine da bi bile na što sigurnijem.

Pridružuje nam se ravnatelj Hrvatskog doma Petrinja Milan Herceg, pod čijom je ingerencijom i ova galerija. Kako govori: "Zgrada ima 140 godina, nekada je bila vatrogasna stanica. Pripremali smo, inače, izložbu o 140. obljetnici vatrogasaca u Petrinji", i nastavlja: "Zid je naknadno rađen jer je ranije bio ulaz za vatrogasno vozilo. Ja sam kao klinac inače dežurao tu kao vatrogasac".

Fotografija s umjetnikom

Podsjeća da je Petrinjac rodom bio i nedavno preminuli Ivan Kožarić. Kako govori: "I on je bio u ovoj galeriji, imam i sačuvanu fotografiju s umjetnikom. Bio je i Dragutin Tadijanović. Pa Emil Cossetto, moji su tamburaši imali veliku tremu nastupati s njim".

Sisačka katedrala bila je teško oštećena i u potresu i 1909. godine

Galerija u Petrinji nazvana po poznatom Petrinjcu, umjetniku Krsti Hegedušiću

Crkva u Odri u prvom je potresu napukla, no drugi je potpuno uništio toranj

Vodi nas da pogledamo umjetnine koje su na katu Hrvatskog doma, u depou, i za sada na sigurnom, "statičar je gledao depo doslovce deset minuta prije velikog potresa, koje je sastavilo nebo i zemlju". Pokazuje nam i vrijedan, nedavno kupljen klavir, koji srećom također nije stradao. U fundusu je, nadovezuje se na Hercega, Zvonimir Martinović "tristotinjak umjetnina važnih slikara, potom keramika, plakati pa i katalogi koji su vrhunske produkcije, a u kojima su tekstove pisali Branka Hlevnjak, Špoljarić, Bešlić. No, većina to ne zna jer rijetko tko dolazi ovdje", kaže i na odlasku dodaje da mu sačuvamo novine, ne zna gdje će ih kupiti.

Milan Herceg pokazuje i na trafostanicu u parku ispred: "Godinama se čekalo da ju oslikaju umjetnici, i to se napokon ostvarilo prije par mjeseci. Tu su petrinjski nasip, most... ma čovjeku je teško radi svega".

Stradali grobovi

Pridružuje nam se i župnik crkve svetog Lovre, Josip Samaržija, koji se inače bavi i fotografijom, a među ostalim fotoaparatom je zabilježio i stradale grobove na obližnjem groblju. Cigle iza galerije, na putu prema crkvi još su tamo, prolaz je zakrčen. Gledamo sat, "stao je jer ide na struju". Crkva je do temelja srušena devedesetih godina u ratu, i ponovno podignuta na temeljima. Crkva nema oštećenja konstrukcije, ali pao je križ s vrha, nešto cigli s krova, pukla je žbuka u unutrašnjosti i uništeni su kipovi.

Koliko je za sada poznato, najteže su stradale ili su potpuno srušene sa zemljom katedrala Uzvišenja Sv. Križa u Sisku, Sv. Marije Magdalene u Selima, Uzvišenja Sv. Križa u Kravarskom, Sv. Antuna Pustinjaka u Odri, Sv. Nikole i Vida u Žažini, Pohoda BDM u Sisku, Svetište Majke naših stradanja u Gori, kao i pravoslavna crkva svetog Nikole na groblju u Petrinji. Srušena je sa zemljom i crkva u Majskim Poljanama iz 1820.

Iz Petrinje odlazimo u Sisak, gdje nas je dočekala Ivana Miletić Čakširan iz Konzervatorskog odjela u Sisku, koji djeluje u sklopu Ministarstva kulture. Na terenu je neprekidno.

"I Sisak, i Petrinja, i Glina, njihove stare jezgre zaštićene su povijesno-kulturne cjeline. Šteta je neizmjerana. Imamo kulturnu baštinu koja je upisana u registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, i onu koja ima značaj na lokalnoj razini. Koliko imamo informacije s terena, desetak je crkava potpuno uništeno, kao i veliki dio inventara koji se u njima nalazio. Za procjenu čekamo statičare koji su, naravno, prvo na usluzi građanima kojima je to najpotrebnije, pa obilaze škole, vrtiće... U svakom slučaju, šaljem podatke od 0 do 24 sata. Za vađenje umjetnina iz ruševina koristit ćemo međunarodno iskustvo", kaže Ivana Miletić Čakširan.

Okolica je, naročito lekenički kraj, poznata po mnogim drvenim crkvama tipičnima za ovaj kraj. Primjećujemo da su te crkve bolje prošle. "Da, arhitektura je bolje očuvana, čulo se ljuhanje, škripanje, no nisu stradale. Inventari su ipak nešto oštećeni." Nastavlja kako su "velika oštećenja na većini kulturnih ustanova, muzejima, knjižnicama, arhivima, praktički nema građe koja nije uništena. Uništena je i ograda jednog od sisačkih simbola, Starog mosta". Stari most je sagrađen dvadeset...

nastavak na sljedećoj stranici →

Stari grad u Sisku podignut je u 16. stoljeću, a najviše je stradala obrambena kula

Gradskom muzeju u Sisku zbog pada dimnjaka oštećen je krov

Zbirka starih gramofona u Holandskoj kući. Kuća je, inače, nedavno obnovljena u što je uloženo 30 milijuna kuna

Trafostanica u Petrinji koju su nedavno oslikali lokalni umjetnici

setih godina prošlog stoljeća, prema projektu inženjera Milivoja Frkovića. A umjetnine koje treba premjestiti i sanirati "idu u depoe koji su nam dostupni, Hrvatskog restauratorskog zavoda i Klovićevih dvora".

Vlatko Čakširan, ravnatelj Gradskog muzeja Sisak, govori da "osim muzeja, pod ingerencijom imamo još nekoliko objekata, među kojima su Holandska kuća u kojoj je danas smješten Info centar industrijske baštine, i utvrda Stari grad. Kako govori: "Holandska kuća, kako je prethodno obnovljena, najbolje se drži. No, pala je cigla sa susjedne kuće i oštetila krov pa smo morali sanirati zbirku Kraker". Riječ je inače o jednoj od najvrednijih zbirki radioaparata, gramofona i ploča u zemlji, kolekcionara Velimira Krakera.

"Sve je otišlo"

Ravnatelju nije bilo lako gledati što se događa s ljudima u njegovu gradu. Nije lako gledati što se događa s ovim kulturnim institucijama: "Imali smo velikih ulaganja. Holandska kuća je koštala gotovo 30 milijuna kuna, a sredstva su uložena iz Europske unije i iz Grada Siska. Ove smo godine, primjerice, obnovili fasadu i sanirali vlagu muzeja, što je bila investicija od pola milijuna kuna. Ja sam ravnatelj sedam godina, a sve što smo ulagali nestalo je u deset sekundi. Statičar je, inače, bio nakon prvog potresa i procijenio štetu. Sat vremena nakon njega došao je drugi potres i sve je otišlo", govori nam i dodaje da u čitavoj situaciji ima dobru suradnju s Gradom Siskom.

Spašavanje zbirke Kraker smještene na trećem katu Holandske kuće bilo je poprilično dramatično, "upalio se noću protupožarni alarm jer je pala cigla i srušila grede pa se podigla prašina. A kako je vani padala kiša, sve je curilo. U pomoć je stigla vatrogasna postaja iz Siska".

Što se, pak, tiče Gradskog muzeja Sisak, govori nam da "zbog pada dimnjaka muzej ima oštećen krov. Štetu imamo posvuda, i depovima, no ne možemo sve sagledati u potpunosti dok ne dođe statičar, a i sve je još nestabilno, drma se. Statika je toliko narušena da je svaki novi potres velika opasnost. Najviše je stradala arheološka zbirka, pogotovo keramika", govori ravnatelj, koji je u trenutku potresa bio u muzeju. "Istrčao sam van, a šuta me pokrivala", govori dok obilazimo muzej, na podu je mnoštvo šute, figura koja pokazuje Rimljanku... "Najvrednije su umjetnine koje muzej ima one s lokaliteta Bojna - Brekinjova kosa, no one su srećom u sefovima i na sigurnom su."

Na podu su i vitrine gostujuće izložbe iz Arheološkog muzeja Zagreb, "Segestika i Siscija - naselje s početka povijesti". Porušene su vitrine u kojima su bile umjetnine, sve osim jedne, "jedino je na mjestu ostala vitrina koju smo nedavno nabavili, a koštala je 50, 60 tisuća kuna. U toj je vitrini amfora s najstarijim natpisom o Sisciji. Nije se pomakla niti milimetar. Možda i simbolički".

Zajedno odlazimo do Tvrdave Sisak, odnosno Staroga grada. Ovaj je spomenik kulture podigao milanski graditelj Petar de Mediolanus za 3365 forinti u 16. stoljeću. Smještena je u blizini ušća Kupe u Savu, i kako je to jutro u četvrtak padala kiša, rijeka se podizala. Srećom, do popodne kiša je stala.

Vlatko Čakširan govori dok je pred nama golem rascjep na kuli koju gledam: "Najviše je stradala

obrambena kula koja je dio tog bedema. Unutra su debeli zidovi, no popadalo je nekoliko cigli po krovovima. Mi na ovoj lokaciji inače održavamo izložbe od svibnja do listopada. Unutra je među ostalim i maketa iz doba Bitke kod Siska, kao i vrijedna etnološka i arheološka građa. Privlačna je to destinacija i turistima".

Sljedeća je naša destinacija župa sv. Antuna Pustinjaka u Odrri Sisačkoj. Samo par trenutaka ranije, prije nego što smo obišli ovu crkvu, uklonjen je njezin toranj. Od crkve se ne udaljuje velečasni Saša Jozić koji nam kaže da je "kod prvog potresa malo napukla, no drugi je kompletno uništio toranj i on se rasuo. Morali smo ga srušiti da ne bi pao i prouzročio štetu". Bio je i ispred crkve kada je počeo veliki potres, "izgledalo mi je kao da netko kemijskom šara po tornju kada je počeo pucati". Što je prvo pomislio kada je ugledao taj prizor? "Pomislio sam, sveti Ante, pomozmi nam". O samoj crkvi nam govori: "Spominjala se nekadašnja drvena crkva iz 1683. godine, a ova je iz 19. stoljeća. Kao župa smo se odvojili 2004. Stradali su kipovi iz 19. stoljeća, koje smo potom izvukli iz crkve i nadam se da će dio njih biti moguće spasiti restauracijom. Kip malog Isusa ostao je bez glave. Stradale su neke skulpture Križnog puta. Bilo mi je žao ljudi i njihova odricanja, koliko su ulagali u crkvu, a sve je nestalo u tih nekoliko sekundi. Pokojni umjetnik Marijan Glavnik nam je napravio i vitraje", kaže i dodaje: "Mi smo crkva Antona Pustinjaka, ali slavimo i Antuna Padovanskog". Sljedeći je korak, kaže, vidjeti kakva je sada statika. Iznutra je čitava crkva stradala. No, primjećujemo da se božićno drveće jedino nije srušilo.

U potresu je, nadalje, oštećena i sisačka katedrala, koja je bila oštećena u potresu i 1909. godine.

U četvrtak, kada smo obilazili Sisak, ispred Glazbene škole Frana Lhotke još je nekoliko potpuno uništenih automobila, nekoliko ih je već uklonjeno. Okupilo se par stana iz susjedne kuće. Prolazi lijepo uređena gospođa, dovikuje da ako je preživjela pad stropa, sve će drugo biti u redu.

Glazbena škola Frana Lhotke, koja je oštećena u potresu, nekadašnja je sinagoga sisačke židovske općine.

VLATKO ČAKŠIRAN

ravnatelj Gradskog muzeja Sisak

"Holandska kuća, u kojoj je danas smješten Info centar industrijske baštine, prethodno je obnovljena i najbolje se drži. No, pala je cigla sa susjedne kuće i oštetila krov, pa smo morali sanirati zbirku Kraker"

Bila je podignuta 1880., opljačkana te potom i devastirana u doba NDH. Njezin rabin bio je Beno Heisz koji je ubijen 1943., a sinagoga je 1967. prenamijenjena u glazbenu školu.

O važnosti sinagoge govori nam profesor s Arhitektonskog fakulteta Zlatko Karač, koji je upravo ovih dana izdao knjigu "Studije o arhitekturi sinagoga u Hrvatskoj" u zajedničkoj nakladi Arhitektonskog fakulteta i UPI2M-a: "Točno vrijeme nastanka u dokumentima zapravo nije sačuvano. Priklonio bih se nešto ranijoj dataciji Ive Marovića koji spominje 1870-e, jer o tome govore stilске odlike sinagoge. Zanimljiva je i činjenica da je sisačka sinagoga gotovo doslovna kopija sinagoge iz mađarskoga grada Miskolca koju je 1856. projektirao znameniti bečki arhitekt Ludwig von Förster - nesumnjivo najznačajniji monarhijski autor sinagoga. Moja je pretpostavka da je sisačku sinagogu po preuzetom Försterovu rješenju projektirao Franjo Klein, koji je slično postupio i u Zagrebu 1866. reinterpretirajući također Försterovu bečku sinagogu u Tempelgasse. Spomenuo bih i da su sačuvani izvorni nacrti pročelja sisačke sinagoge koji će biti dragocjeni za obnovu, no nisu datirani ni potpisani". Kako je kasnije adaptirana za potrebe glazbene škole, nastavlja naš sugovornik, "to ju je zasigurno spasilo od potpunog propadanja. U vrijeme adaptacije sinagoga nije bila zaštićena kao kulturno dobro, a začudo, nije to ni danas!, pa nije bilo ni strogih ograničenja u postupanju s građevinom. Vanjšina je, uz redukciju nekih detalja i promjene otvora, relativno dobro prošla, sačuvana je u dosta izvornom obliku, no unutrašnjost je radikalno pregrađena i u tlocrtu i po vertikali, jer je prostor trebalo prilagoditi posve drugačijoj namjeni" govori i nastavlja: "Riječ je korektnoj i vrlo skladnoj historicističkoj arhitekturi ranije faze, no s obzirom na to da je to gotovo 'tipsko' rješenje koje nije originalno projektirano samo za Sisak, bilo je više izvedenica diljem Monarhije, ova je sinagoga vrijedna više u lokalnom nego u širem kontekstu. Važnost joj je i u naglašenoj urbanističkoj impostaciji u središnjem parku/trgu. Takav položaj nije zabilježen niti u jednome našem gradu, a još više njenu važnost nalazim u vidljivom očuvanju svijesti o prisutnosti i doprinosu židovske zajednice u povijesti Siska".

Ostale su samo cigle

Velika se tragedija dogodila u župnoj crkvi u Žazini. Pred nama je apokaliptičan prizor, nemoguće je od nje odvojiti oči. Ostao je luster koji se ljulja usred tih ruševina.

Župna crkva sv. Nikole i Vida u Žazini smještena je na rubu naselja, na mjestu stare drvene župne crkve sv. Nikole oko koje je bilo groblje. Godine 1740. stara crkva dobiva novi bočni oltar Majke Božje Dolorose, dok je 1745. nabavljen drugi bočni oltar sv. tri kralja. Upisana je u registar kulturnih dobara kao preventivno zaštićeno kulturno dobro, a prije potresa pisalo se kako je potrebna hitna sanacija zvonika radi lošeg stanja i opasnosti od pada zvonika. Danas crkve više nema.

U Majskim Poljanama, mjestu goleme boli, pravoslavna crkva, spomenik kulturne baštine, spravnjena je sa zemljom i nije prepoznatljiva. Ostale su samo cigle. Podignuta je 1820. godine i ove je godine slavila dvjesto godina postojanja. □